

(pl. Mamikonjan emléktplomok Irindben és Jeghvardban). Nagyjából erre a korszakra tehető a liturgiában az ún. *hokihankiszd* (halotti megemlékezés) végzése is. Halottakért följajánlott szentmiseáldozat végén napjainkban is nagyon sok alkalommal elvégezzük ezt a megemlékező szertartást. A évenként egyszeri halotti megemlékezés (*Halottak napja*) az örmény liturgikus gyakorlatban sokkal gazdagabb: valamennyi nagyobb ünnep második napja egyben az elhúnytakról való megemlékezés, azaz a halottak napja. A temetési és halotti szertartások kialakulásáról és történetéről a következő részben szólunk.

Guzsik Tamás (társszerző: Leszkovszky Pál OP)
(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél II/14. 1998. november 17-i számában)

Elhúnyt szeretteink emlékezete, II.

A végtisztesség megadása a temetés szubjektív motivációja mellett társadalmi esemény is, amennyiben tükrözi a még élők viszonyulását a már elköltözöttekhez. A régészeknek élményt jelent egy ókori vagy középkori temető feltárása, hiszen a „holtak birodalmában” szinte pontos lenyomatként tükröződik az adott kor élő társadalmának szerkezete: hatalmi, vagyoni, etnikai, családi, hivatali rendszere. A következő korokban élő kutatók valószínűleg ugyanezt fogják elmondani jelenkori temetőinkről is.

A halottkultusz legkorábban ismert megnyilvánulásaitól kezdve a holttesttel kapcsolatban két szándék érvényesült — más-más ideológiai tartalommal, területenként és koronként eltérően. Az egyik elképzelés szerint a lélek nyugalma a porhüvely megsemmisülésével következik be. Ezért a halottakat elhamvasztották, vagy más módon siettették az enyészetet. Mezopotámiában, de a hellén kultúrkörben és a legtöbb népvándorlás kori népnél is általános volt a hamvasztás, míg a káld-perzsa területen a folyamatot ragadozó állatok gyorsították meg. A másik temetési szokásnál fontos szerep jutott a test megőrzésének. Egyiptomban a előkelő személyek testét bebalzsamozták, a piramisban, masztában vagy sziklában kialakított sírkamrát ellátták a mindennapi fizikai léthez szükséges tárgyakkal (használati eszközök, élelmiszerek, szolgálzobrok). Az ókori Rómában mindkét temetési módot alkalmazták. Jelentős személyiségek részére palotányi mauzóleumok épültek (pl. Rómában az Angyalvár, a Cecilia-Matella síremlék), olykor díszes szarkofágban helyezték el a bebalzsamozott holttesteket. Ugyanakkor a római racionalitás alakította ki a hamvasztáshoz-temetéshez szükségképpen hozzátartozó emeletes urnasírokat, a kolumbáriumokat. A római igazságszolgáltatás a kivégzettektől megtagadta a végtisztességet is. Talán ezért is tartotta fontosnak az evangélista följegyezni, hogy Arimathei József elkérte Pilátustól Jézus testét, hogy illőn eltemethessék (Mt 27,58). Az ókeresztény vértanúk tetemét gyakran titokban vitték el a hittestvérek, hogy azt végső nyugalomba helyezhessék.

Az „*Ember, ne feledd, hogy por vagy és vissza kell térned a porba!*” (1Móz 3,19) gondolata jegyében vált egyre gyakoribbá a középkorban a földbe temetés. A temető általában a templom körüli kertben alakult ki. Ennek kettős eszmei üzenete is volt: a templom környezetében végzett halotti szertartások mellett itt kisebb lehetőség volt az esetleges pogány szokások felújítására, másrészt az ősök lelke mintegy védelmezte a templomot. A sírhelyek irányát is jelképi tartalom határozta meg: a holttestet úgy kellett a sírba fektetni, hogy arccal kelet felé nézve „Krisztust, az Igazság napját szemlélhesse”. Az újkor, különösen a nagyvárosi életforma e téren is jelentős változásokat hozott. A köztemetők függetlenedtek a templomoktól, majd a XX. századtól fokozatosan elterjedt a hamvasztásos-urnasíros temetés. Talán éppen a középkori tradíciók továbbélése miatt a hívők sokáig idegenkedtek ettől a temetési módtól, s az egyházak sem támogatták. Napjainkra ez a kérdés megoldódott: végeredményét tekintve semmi különbség sincs a krematóriumban, steril körülmények között percek alatt lejátszódó és a földben évszázadok alatt végbemenő folyamatok között. A folyamatok különbözősége a föltámadásba vetett hit szempontjából nem meghatározó.

Végül néhány szó a temetői tiszteletadási szokásokról. A zsidó temető látogatója egy-egy követ helyez szerettei sírjára. Mintegy ápolva az ősi emlékkő-állító szokást, így kívánják elhunytjaiknak az örök emlékezetet biztosítani. Keresztény szokás a gyertyagyújtás a sírokon. „*Az örök világosság fényeskedjék neki*” — szól a halotti megemlékezés imája, s ennek mintegy ábrázoló szimbolikája a síron gyújtott gyertya, mécses. A virágok, esetleg örökzöld növények elhelyezése ennél bonyolultabb jelképrendszert takar. A sírkereszt tövében elültetett élő növény magát az életfát, a folytonosan megújuló életet jelképezi: a paradicsomi bűn fáját a Szent Kereszt életfája váltotta föl. „*Szánta Isten, hogy a fáról ősszüelőink ettenek... s fát jelölt ki, hogy a másik fának átkát törje meg.*” (A középkori *Pange lingua gloriosi praelium*-kezdetű himnusz részlete — Sík Sándor fordítása). De a földbe vetett s ott elhaló mag új életéről maga Krisztus is szól: „*Ha a búzaszem nem esik a földbe és el nem hal, egymaga marad, de ha elhal, sok termést hoz.*” (Jn 12,24) Nem véletlen, hogy az örmény liturgiában a halotti megemlékezéseken a legtöbbször ez a szentírási szakasz hangzik el.

Guzsik Tamás

(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél II/16. 1998. december 1-i számában)

Liturgikus szolgálattal foglalkozó sorozatunk kilencedik alkalommal ismét egy vidéki kiskórust mutat be, amely sok éven keresztül több átalakulást élt meg, mégis —létszámtól függetlenül— tudott színvonalas liturgikus énekeket vezetni, ami mindenképpen példaértékű.